

Matkakertomus

allekirjoittaneen Pohjois-Karjalassa asuvien karjalaispakolaisten keskuuteen kesällä 1939 tekemästä muistitietojen keräysmatkasta. Laadittu syyskuussa 1939 matkamuuistojen sekä matkalla tehtyjen muistiinpanojen ja päiväkirjan pohjalla.

Viime kesänä ryhdyttiin Karjalan Sivistysseuran Historiaosaston toimesta keräämään Karjalan pakolaisilta muistitietoja Karjalan entisistä oloista. Maisteri Eeva Karttunen ja minä, jotka seuran stipendiaatteina jouduimme mainittua työtä kumpikin tahollamme tekemään, saimme ennen Helsingistä lähtöämme tarpeellisia ohjeita neuvottelukokouksessa, johon meitä lukuunottamatta osallistuivat Historiaosaston puheenjohtaja, professori A. M. Tallgren sekä sen jäsenistä professorit A. R. Cederberg ja V. Voionmaa ja opettaja V. Keynäs. Lisäevästyistä antoi Viipurissa maakunta-arkiston hoitaja, maisteri R. N. Rosén. Tultiin siihen tulokseen, että erikoista huomiota oli kiinnitettävä ihmisaineistoon. Oli otettava selkoa haastateltavan elämänvaiheista, esi-isistä, sukutarinoista, lisäksi suurperheistä ja niiden elämästä, ammattimiehistä työvälineineen ja -tapoineen, suhteista Suomeen, myös, mitä tiedettiin lappalaisista, historiallisesti hyvin vähän tunnetusta Kuollan niemimaasta, norjalaisten vanhoista intresseistä Vienaan j.n.e. Rajaa lähellä asuvilta suomalaisilta oli kyseltävä aikaisemmista suhteista Itä-Karjalaan. Lisäksi oli tiedusteltava asiakirjoja y.m., jotka olisi saatava arkistosuojiiin. — Stipendi oli myönnetty yhden kuukauden keräysmatkaa varten. Lähtöajan sai itse tarkemmin määrätä. Sovimme, että maisteri Karttunen ottaisi osalleen Etelä- ja minä Pohjois-Karjalassa asuvien pakolaisten haastatteleminen.

Itselleni henkilökohtaisesti matka oli samalla vierailua karjalaispakolaisten luona, jotka minua jo aikaisemmin olivat luokseen kutsuneet. Osittain tämän vuoksi pitkitin matka-aikaani niin, että se tuli kestämään 10. VII—24. VIII, ja toivoakseni tuo parin viikon lisäaika on korvanut sen, mitä työn kiinteydestä määräkuukauden kuluessa on puuttunut. Haastattelut on täytynyt sovittaa kertojien vapaa-aikojen mukaan. Olihan kiireistä heinä- ja leikkuutaikaa, jota paitsi sahan työläisiä y.m. erikoistehtävät sitoivat määräaikaiseen työhön. Suurimman osan ajasta asuin joko henkilökohtaisesti tai välillisesti tutuissa pakolaisperheissä. Tästä oli työhön nähden se etu, että saatoin haastatteluni mainituissa paikoissa suorittaa, milloin töitten väliajoilla ja iltaisin siihen tilaisuutta oli. Majapaikoista, joissa pisimmät ajat yhtämittäisesti oleskelin (Riionheimo, Kyöttinen, Mauranen ja Samulinen), matkasaaliini lieneekin runsain.

Matkareittini tuli kulkemaan Onttolan (Riionheimo, Päänttönen), Polvijärven (Kyöttinen), Lehmon (Nesterinen, Virkkunen), Kaltimon (Pottonen), Pielisjärven (Mauraset, Lukkanen, Kivimäki, Sevastianoff, Savinainen, Mois-

sein, Tunntunen), Kylänlahden (Kiirikoff), Nurmeksen (Törhönen, Remsu, Pailimo), Kuhmon (Samulinen, Ananin, Lukkanen, Homanen, Vaara) sekä Vuokatin (Markoff) ja Mieslahden (Vierma) kautta. Lisäksi sain Kuhmon karjalakerhon vieraana osallistua kerhon Suomussalmen Kuiva- ja Hietajärvelle tekemään retkeen. Tällä retkellä, jonka luen keräysmatkani mieleenpainuvimpiin ja mieluisimpiin muistoihin — sainhan muun ohessa nyt ensimmäistä kertaa nähdä rajan yli sitä maata, josta isänpuolinen sukuni on peräisin sekä tutustua Pohjois-Karjalan pakolaisherhotoimintaan — tarjoutui tilaisuus kysellä rajan tämänpuolisten entisiä suhteita rajantakaiseen Karjalaan.

Suppeassa matkakertomuksessa ei voi käydä seikka-peräisesti selostamaan pakolaishaastateltavien luona käyneitä, niin mielellään kuin kunkin luona muisteloissa edes tuokion viivähtäisi. Uskaltaisimpa sanoa, että miltei kaikkiin heihin suhteeni tuli läheisemmäksi kuin mitä pelkkä haastateltavan ja haastattelijan välinen suhde on. Kaikkialla toistui sama: ystävällistä kohtelua, vieraanvaraisuutta — ainoankaan pakolaishaastateltavan kodista en liene lähtenyt ilman, että tarjottiin jotain suuhunpantavaa — ja, mikä erikoisesti ilahdutti, yleensä kaikkialla lämmintä harrastusta, jopa suurta innostustakin Itä-Karjalan historian muistitietojen keräystyöhön. Niinpä isäntä, jonka pakeille ensimmäiseksi jouduin, esitti, että »Sivistysseuran herrat» pitäisi saada päättämään, että keräystyötä jo syyslukukauden kuluessa jatkettaisiin: Olihan tämä työ tärkeämpi ja kiireellisempi kuin opettajatyö, mihin kyllä muutenkin voimia saataisiin; vanhempi karjalaispolvi vaipuu hautaan ja sen mukana myös muistitiedot. Vielä minua hevosella valtatielle kyyditessään isäntä piirroksen avulla koetti selvittää erästä ajoneuvoa, josta oli unohtanut kertoa. Oli rohkaisevaa jatkaa matkaa tästä ensimmäisestä pysähdyspaikasta. — Eräs toinen isäntä pahoitteli, ettei hän raskaan ruumiillisen työn ohella ollut jaksanut omistautua Karjalan historialle — ja kuitenkin hän oli tehnyt muistiinpanoja sekä sikäläisiin kunnallisiin oloihin hyvin perehtyneenä kirjoittanut selostuksen Repolan oloista pääasiallisesti niiltä vuosilta, jotka tämä pitäjä oli ollut Suomen yhteydessä. Heinätöitten vuoksi hänellä ei ollut paljon aikaa kertomiseen, mutta väliajat hän käytti sitäkin tarkempaan työhön hyväksi. Isäntä pidätti minua kotonaan kauemmin kuin aikomukseni siellä oli viipyä. Mielelläni tietenkin jäin, koska se työlleni oli eduksi. — Eräs vakuutustarkastaja, jota myös jouduin haastattelemaan, kehoitti minua lähtemään mu-

kaansa Kainuuseen: hän kyllä opastaisi minua sellaisten henkilöitten luo, jotka muistaisivat Karjalan oloja. — Eräs maanviljelijä valitti, että ruumiillinen työ tahtoi tappaa henkiset harrastukset. Hän kertoi olevansa hyvin haluton kirjoittamaan, mutta mielellään hän muistojaan kertoili. — Eräs isäntä, joka sairautensa vuoksi ei voinut olla mukana ulkotöissä, rupesi kertomaan niin pontevasti ja yhtämittäisesti asioista, että omat ajatukseni eivät enää tahtoneet kyeta pysymään mukana. Hämmästykseni hän oli tietämättäni ennen lähtöäni pannut vihkon väliin tiheästi kirjoitettuja arkkeja, joissa oli täydentäviä tietoja entisiin muistiinpanoihini. — Kuuli sanottavan: Jospa se tai se henkilö vielä eläisi, niin kyllä häneltä saisi tietoja. — Toisissa paikoin esitettiin, että keräystyö tulisi hedelmällisemmäksi, jos ennättäisi viipyä samassa paikassa pitemmän ajan; mieleen saattaisi silloin tulla sellaista, joka olisi paperille panemisen arvoista. — Haluaisin vielä mainita eräästä elämässään paljon kovaa kokeneesta, sahan töissä käyvästä leskiäidistä, joka sairastuoteellaankin koetti vastata kysymyksiini, kunnes nähdessäni sairaan selvästi väsyvän lopetin päättävästi työn, samoin toisesta monia elämänkohtaloita kokeneesta leskiäidistä, hankin sairas, joka parhaansa mukaan koetti työni hyväksi toimia esittäessään minut ja matkani tarkoituksen karjalaisille tutuilleen ja kertoessaan omia runsaita muistitietojaan.

— — — — —
 Paluumatkallani poikkesin Alavudelle, ja siellä 28. VIII »kotiarkistoa» tarkastellessani löysin isäni jonkin rajan takaa Karjalan kriittisinä aikoina kirjoittaman kirjeen y.m., jolla nähdäkseni on historiallinen todistusarvonsa. — Kaikki ne pakolaisilta pyytämäni kuvat, jotka Itä-Karjalassa oli otettu, sain käytettäväkseni. Matkalla ottamiani valokuvia jätän myös Historiaosastolle.

Ehkä matkakertomuksen yhteydessä voisi esittää vaikutelmia, mitä pakolaisten oloista ja mielialoista tällä matkalla sain. Haastattelemani henkilöt olivat enimmäkseen ruumiillisen työn tekijöitä. Jokunen oli päässyt verrattain vauraisiin oloihin toisten taas yrittäessä suurin ponnistuksin, vieläpä velkataakankin rasittamana päästä eteenpäin. Synnyinmaa oli rakkaassa muistossa. Oli huolta niiden omaisten kohtalosta, jotka olivat jääneet rajan taakse ja olivat nyt hajaantuneina kuka Siperiaan, kuka minnekin. »Olisit tullut eilen aittaan, kun me mummin kanssa yhdessä äänellä itimme» (itkuvirsin surullista kohtaloamme valitimme), sanoi minulle eräs haastattelemani äiti. Toinen äiti, hankin äänelläitkijä, kertoi haikkein mielin ikävästään. Eräs Kuivajärven retkeen osallistunut kerholainen sanoi katsellessamme rajan-takaista Karjalaa: »Kyllä äiti itkisi, jos hän olisi mukana». Mutta Jumalan kiitos kaikui kovienkin kokemusten jälkeen ja keskellä useamman kuin yhden huuilta. — Vanhan pakolaiskauppiaan saattamana kävin tervehtimässä

erästä Karjalan kansallisen nousun johtomiestä, nyt elämänsä ehtoota sokeana viettävää vanhusta. Vanhuudenheikkous oli lyönyt leimansa häneen, mutta nuoruudentoitoa uhkuu niissä sanoissa, mitä hän Karjalasta puhui. Eläköönhuuto Karjalalle kajahti vanhuksen huuilta. Lieneekö Karjalan nykyinen tila saanut kuitenkin hänet kyyneltymään. Saattajani kysyi vanhukselta, muistiko tämä jotain venäläistä rukousta, ja tuo ortodoksisen kirkon vieraskieliseen jumalanpalvelusseremoniaan hartaasti kiintynyt vanhus alkoikin sellaista sanella. Vanhat, rakkaat muistot lienevät tulvahtaneet saattajani mieleen, kun hän rukousta kuunnellessaan alkoi itkeä — Karjalan herkkää kansaa! — Niin, ilmeni synnyinmaan kaipausta ja harrasta halua sinne vielä päästä, mutta myöskin täydellistä alistumista oleviin oloihin, kuten erään yli 80-vuotisen mummon sanoista ilmeni: »Samaa Luojan maa-tahan se tämäkin on». — Toisaalta näkyi eteenpäin pyrkivää, aloitekykyistä mieltä, ja sitähan oli todella tarvittu, kun täällä oli saanut miltei tyhjältä pakolaisuus-aikansa alottaa.

Lopuksi muutama sana tämänlaatuisesta keräystyöstä niitten kokemusten perusteella, joita matkallani sain. Edellä esittämäni välähdyksenomaiset katsahdukset osoittanevat selvästi, että itäkarjalaisten omassa keskuudessa on keräystyötä kohtaan myöteämielisyyttä. Näyttää myös siltä, ettei rakkaus synnyinmaahan estänyt tuomasta esiin ikäviäkään asioita, vaikka toisinaan heti seurasi pyyntö, etten panisi niitä paperille. Tuntui, että ajan niukkuuden vuoksi työni toisissa paikoin jäi kesken, ja ainakin eräässä pakolaiskodissa, jonne jo matkalla oli neuvottu menemään ja johon paikkakunnalla ollessani sain kutsun, jäi kokonaan käymättä. Avoimesti ja luottamuksellisesti kerrottiin arkaluontoisistakin asioista, kunhan vain osasi käydä asiaan oikealla tavalla käsiksi. Tässä suhteessa muistan erikoisesti erään mummon, jonka omalaatuisuuden vuoksi kylällä epäiltiin, miten hänen suhteensa onnistuisin. Sain jo edeltäpäin neuvoja menettelytapaan nähden, ja tuloksena oli, että mummo kiel-täytyttyään aluksi puhumasta omista uskonnollisista mielipiteistään, joiden muistiinpanemista varten hänen luokseen lähinnä olin tullut, lopulta kertoi peittelemättä kaikkea, mitä osasin kysellä, ja koetti minullekin antaa neuvoja hyvin erikoislaatuisten käsitystensä mukaisesti; olisipa mummo ottanut haastattelijan yöksikin luokseen ja pyysi pois lähtiessäni sanomaan terveisiä »vanhemmille, vaikka he eivät minua tunnekaan», kuten sanat kuului-vat. — Eräässä tapauksessa huomasi erittäin selvästi, miten tärkeä pikakirjoitustaito keräystyössä olisi: k.o. haastateltavan puhe luisti sellaista vauhtia, että nopean-kin kirjoittajan oli mahdotonta pysyä mukana, ja sai usein kysyä asiat toiseen kertaan. — Lisäksi venäjänkie-len taito olisi ollut suotava. — — — — —
 — Mitä itse keräystyömetodiin tulee, niin useim-

Hauta-Hannan Joululahja.

Hauta-Hannan pahaisessa tuvassakin oli kaikki valmiina vastaanottamaan joulun suurta vierasta. Niin juuri — Hauta-Hannankin tuvassa, halveksitun, pilkatun ja kaikkien kyläläisten ylenkatsoman Hauta-Hannan, jonka tervehdykseen ei kukaan vastannut ja jota viikarit sormellaan osoittivat ja ivaten sanoivat:

— Hauta-Hanna, Multa-Maija! Etköhän toisi meillekin illaksi kallokeittoa! Tuo luulaatikkoa, eukko, tuo jo illaksi... jos riittää!

Mutta vaieten kulki tietänsä kumarakäyntinen hautojenhoitaja-vanhus, äänetönnä kulki ja — kärsi...

— Miksi! mietti usein vanha vaimo. — Eihän hän koskaan ollut tehnyt pahaa kenellekään, ei kenenkään luona ollut juorussa kulkenut, eikä koskaan koskenut toisen omaan. Yksin tyttänsä kanssa oli koettanut elää ja rauhassa työnsä toimittaa. Ehtoon jo tullessa ja aamuhämärissä oli kauppiaalakin pistäytynyt ja niin oli karttanut kalseita katseita, että ei edes kirkkoon ollut rohjennut kuin aivan suurina juhlina. Silloin eivät toki ilenneet ilkeyksiin...

Isätön lapsi... vanhoilla päivillä maailmaan saatu... Siinä syy. Eikä Hauta-Hanna oikein jaksanut ymmärtää, että syy oli niin raskas synty kyläläisten silmissä. Olisivat tahtoneet ottaa pois hautojenkaitsijan toimenkin ja riistää leivän häneltä ja Liisa-Marialta, jos olisivat voineet. Mutta kirkkoherrapa oli sanonut niille: »Ei tule kysymyksenkään! Sopimuksessa sanotaan, että toimi kestää kuolemaan asti. Jos hän, Hauta-Hanna, tuomittaisiin häpeällisestä rikoksesta tai havattaisiin muuten sopimattomaksi hautojenkaitsijaksi, niin sitten, mutta ei muuten!»

Eivät saaneet kirkkoherraa myöntymään, eivät, vaikka joka vuosi yrittivät. Kumpi Herra vain hänelle elinpäiviä soisi, niin ei tytön tarvitsisi mierolle... Se olikin vanhan vaimon suurin huoli. Sitä nytkin tahtoi pyrkiä ajatteluttamaan...

Katsellessaan kolmentoista täyttäneitä tyttäriään, joka autuaallisilla ilmeillä koristeli joulukuusta, ja tuntiessaan liedeltä tulevia juhlaruoan katkuja Hanna sai ajatuksen valoisampiin asioihin.

Jumalan kiitos, Liisa-Mariasta kasvoi kunnollinen, ahkera ja Luojaansa rakastava tyttö. Eikä ollut hullumman näköinenkään. Silmät sillä olivat isot ja lempeät, posket hohtivat punaomenaisina ja keltainen tukka kiilsi

missa tapauksissa lienee edullisinta lähteä haastateltavan elämäkertaan ja sukuun liittyvistä asioista. Silloin voi tulla ilmi sellaista, jota ei olisi osannut kysyä ja jolla voi olla suurikin historiallinen arvo.

Maiju Keynäs.

kuin kultalanka ompeleessa. Häntä katsellessa unohtui kaikki vuosikautia kärsityt pilkat ja kyläläisten ylenkatseet. Kun nyt vielä jaksaisi siihen asti, että se pääsisi ripille, niin sitten jo joutaisikin päästä siunattuun Jumalan puistoon lepäämään. Siellä ei enää tarvitseisi kuulla Multa-Maijaksi kutsuttavan, eivät tulisi enää kallokeittoakaan pyytämään, eivätkä kiviä nakkelisi.

Rauhassa saisi levätä ja nousta kerran ylösnousemuksen suurena päivänä. Silloin Herra kyllä ottaisi hänet jälleen lapsekseen pyyhkien pois hänen rikoksensa.

— Äiti. Jouduhan jo haudoille, helähti kirkas lapsen ääni keskeyttäen Hannan mietteet.

Hautojenkaivaja hymähti. Hänen kirkastuneet kasvonsa saivat takaisin entisen huolekkaan ilmeensa. Melkein häpeillen hän vastasi.

— On tästä jouduttava. Kirkkoherrahan se on pyytänyt iltakirkkoonkin. On, jouduttavahan tästä on. Ovathan kynttilät laukussa?

— Ovat, äiti.

Kiireesti Hauta-Hanna puki ylleen, laittoi laukun olalleen ja, otettuaan lyhdyn käteensä, riensi ulos. Oli vielä paljon puuhattavaa hautuumaalla. Vasta sitten kun haudat oli siistitty ja vainajat saaneet pienet muistokynttilänsä, vasta sitten rohkenisi hän astua Herran temppeliin kuulemaan joulun iloista sanomaa. Ei ennen.

Lyhty heilahteli heittäen valoaan tien kummallekin puolelle Hauta-Hannan mennessä täyttämään harrasta tehtävänsä...

— — — — —
Hartain mielin vakaa saloseudun kansa kuunteli vanhan kirkkoherransa saarnaa. Joulun suurta sanomaa julisti heille iäkäs sielumpainen.

Kaikille heille oli Vapahtaja syntynyt. Hauta-Hannallekin, joka isättömän tyttänsä kanssa istui kirkon takapenkissä, valmiina ensinnä poistumaan ulos — ankaria katseita, halveksuntaa, ilkeitä silmiä pakoon...

Kyläläiset eivät nyt kuitenkaan katsahdakaan halveksittuun vaimoparkaan. Heistä tuntuu, että kirkkoherran äänessä on tänä iltana merkillisen voimallinen sävy ja he ovat näkevinään noissa jo vanhenneissa kasvoissa omituisen nuorekasta päättäväisyyttä. Mutta... onhan nyt joulu... Siitähän se...

... rakkaus avaa ovet, täyttää pöydät ja luo joulun! kajahtaa kirkkoherran ääni. — Tuhannet iloitsevat ja riemuitsevat Vapahtajansa syntymisen muistojuhlana ja on vaikea sanoa, kummatko ovat onnellisempia, antajatko vai saajat.

Joulun merkitys sisältyy antamiseen, saamiseen ja iloittamiseen. Vapahtaja itse on niin tahtonut. Ja koko kristi-